

MARIOLA WOLAN-NOWAKOWSKA

*Wybrane aspekty decyzji zawodowych i edukacyjnych
młodzieży niepełnosprawnej*

Selected aspects of vocational and educational decisions of physically disabled youth

Wybór zawodu należy do najważniejszych decyzji życiowych każdego człowieka. Wagę tej decyzji bardzo silnie odczuwają zarówno rodzice, jak i sami uczniowie, którzy znajdują się w okresie tranzycji – czyli przejścia z jednego szczebla edukacji na inny. System oświaty wymusza podjęcie decyzji w określonym czasie, co ściśle związane jest z przechodzeniem przez poszczególne szczeble edukacji. Należy jednak podkreślić, iż dojrzałość do podjęcia decyzji zawodowej kształtuje się w znacznie szerszym przedziale czasowym, uczeń przez lata przygotowuje się do tej chwili. Proces podejmowania decyzji zawodowych jest ściśle związany z rozwojem ogólnym oraz z procesem wychowania, któremu podlega młodzież w rodzinie i w szkole. Rozwój zawodowy przebiega w pełnym cyklu życia jednostki, jest procesem stopniowego wiązania jednostki ze światem pracy, poznawania siebie, własnych zainteresowań i predyspozycji zawodowych. Wybór zawodu jest jednym z etapów rozwoju zawodowego, podobnie jak kształcenie zawodowe, start zawodowy oraz bezpośrednia aktywność zawodowa w życiu dorosłym.

Praca pełni bardzo ważną rolę w życiu każdego człowieka, jednakże w sposób szczególny wpływa na życie osób niepełnosprawnych. Praca stanowi wartość i element porównań między ludźmi, jest miarą statusu społecznego i ekonomicznego, czego doświadczają bardzo silnie osoby niepełnosprawne. Kształcenie zawodowe, budowanie tożsamości zawodowej czy w końcu sama praca, peł-

niąc funkcję rehabilitacyjną, jest szansą na optymalne wykorzystanie możliwości młodzieży niepełnosprawnej oraz dorosłych niepełnosprawnych. Wybór zawodu jest ważnym zadaniem rozwojowym okresu dorastania, jednak w odniesieniu do niepełnosprawnych uczniów waga tej chwili ma podwójne znaczenie. Z jednej strony niepełnosprawność, tj. jej zakres i stopień w znaczący sposób determinują możliwości i ograniczenia w wyborze zawodu oraz w przyszłym zatrudnieniu, z drugiej strony waga tej decyzji jest związana z kompensacyjną funkcją aktywności zawodowej, z rehabilitacyjnym znaczeniem pracy w życiu osób niepełnosprawnych.

Na wybór zawodu mają wpływ zarówno czynniki zewnętrzne (np. system edukacyjny, rynek pracy, atrakcyjność zawodu, wpływ rodziny, szkoły, rówieśników), jak i czynniki wewnętrzne (tj. zainteresowania, predyspozycje zawodowe, stan zdrowia, cechy osobowości).

POTENCJAŁ ZAWODOWY NIEPEŁNOSPRAWNYCH

W decyzjach zawodowych kluczowe znaczenie mają czynniki związane z indywidualnymi predyspozycjami jednostki do wykonywania określonego zawodu – są to między innymi stan zdrowia, zdolności, zainteresowania zawodowe, wartości czy nawet cechy temperamentu. Jednakże jest to tylko punkt wyjścia skłaniający do zastanawiania się nad pewnymi kategoriami zawodów. Niektóre spośród psychologicznych teorii wyboru zawodu podkreślają, że człowiek posiada predyspozycje do wykonywania kilku zawodów (Paszowska-Rogacz 2003). Z pewnością należy podkreślić kluczową rolę indywidualnych preferencji w wyborze zawodu. Rodzaj i zakres niepełnosprawności jest bezpośrednim przeciwskazaniem do wykonywania określonych prac, ale jednocześnie jest też wyznacznikiem możliwości w odniesieniu do określonego rodzaju zawodów. W tym miejscu należy podkreślić, iż żadna praca nie wymaga pełnej sprawności od osoby ją wykonującej. Istnieją prace o różnej skali wymagań: w jednych zawodach konieczne są zdolności manualne, w innych wysoka sprawność fizyczna, inne zawody wymagają z kolei wysokiego poziomu intelektualnego czy specjalnych uzdolnień. Wiele osób niepełnosprawnych posiada właśnie ponadprzeciętne uzdolnienia specjalne, które mogą okazać się potencjałem umożliwiającym przygotowanie się do wykonywania wysoko kwalifikowanych prac i zawodów o wysokim prestiżu społecznym. Wyjątek stanowią osoby całkowicie niezdolne do pracy na skutek poważnego uszkodzenia organizmu bądź bardzo niskiej sprawności (Majewski, Szczepankowska 1998).

Rozważania powyższe prowadzą do wniosku, że warunkiem kryterialnym w wyborze zawodu przez młodzież niepełnosprawną jest poznanie ograniczeń i możliwości wynikających z niepełnosprawności oraz określenie indywidualnych zainteresowań i motywacji. Poznanie potencjału zawodowego niepełno-

sprawnego ucznia to poznanie jego cech fizycznych, psychicznych oraz funkcjonowania społecznego. Informacje o osobie niepełnosprawnej, niezbędne w procesie poradnictwa zawodowego, można ująć w kilka podstawowych kategorii:

- ♦ Diagnoza lekarska, przebieg rehabilitacji medycznej, rokowanie, przeciwwskazania do pracy zawodowej.
- ♦ Ocena ogólnej wydolności fizycznej i możliwości psychofizycznych.
- ♦ Własna ocena możliwości podjęcia pracy.
- ♦ Motywacje.
- ♦ Kwalifikacje i predyspozycje zawodowe (Majewski, Szczepankowska 1998).

Trafność decyzji zawodowej pozostaje w bezpośrednim związku z zakresem informacji o sobie, z poziomem wglądu w siebie, ze znajomością własnych ograniczeń i możliwości, ale też z poziomem motywacji do wyboru zawodu i późniejszego wejścia na rynek pracy oraz z samodzielnością osoby niepełnosprawnej. Są to kategorie psychologiczne, które kształtują się w toku życia osoby niepełnosprawnej, wynikają z cech jej osobowości, a swoje źródła mają już w okresie dzieciństwa – przede wszystkim są następstwem relacji z rodzicami.

Poznanie możliwości zawodowych osoby niepełnosprawnej to dopiero początek procesu podejmowania decyzji zawodowej. Pozwala bowiem wskazać pewien zakres zawodów, pewien obszar prac, do których wykonywania może przygotować się osoba niepełnosprawna. Kolejnym aspektem trafności decyzji zawodowej jest poznanie specyficznych wymagań różnych prac i zawodów oraz możliwości przystosowania ich do potrzeb konkretnej osoby niepełnosprawnej. Równie ważnym aspektem jest zapotrzebowanie rynku pracy na pracowników w danej profesji.

STYLE PODEJMOWANIA DECYZJI

Zazwyczaj bez względu na rodzaj decyzji, jakie podejmujemy, wypracowaliśmy pewien ogólny styl decyzyjny, który najczęściej przejawia się w naszym zachowaniu w sytuacjach trudnych. Preferowany styl decyzyjny może nie sprzyjać trafności decyzji zawodowej. Według Aera (za: Guichard, Huteau 2005) strategie podejmowania decyzji zależą od osobistych skłonności jednostki. Autor wyróżnił 6 strategii podejmowania decyzji, które opisuje jako następujące style decyzyjne:

- ♦ logiczny, w którym osoba podejmuje analizę sytuacji w sposób logiczny i pozbawiony emocji, dążąc do uzyskania decyzji w maksymalny sposób umożliwiającej osiągnięcie zamierzonego celu;
- ♦ ślepy, w którym decyzja jest podejmowana szybko, bez troski o zachowanie obiektywizmu,
- ♦ wahający się, w którym osoba wciąż odracza ostateczne podjęcie decyzji;

- ♦ emocjonalny, w którym kryterium podjęcia decyzji są subiektywne odczucia podmiotu podejmującego decyzję;
- ♦ przystosowujący się, który charakteryzuje osoby poddające się wpływowi otoczenia – decyzja w tym przypadku pozostaje w ścisłym związku z oczekiwaniami innych osób;
- ♦ intuicyjny – wybór określonej decyzji w tym przypadku powstaje jakby samoistnie, decydent jest przekonany o słuszności wyboru, jednakże nie potrafi uzasadnić swojej decyzji.

Z kolei Warren wyróżnił trzy zasadnicze kategorie strategii decyzyjnych: strategia intuicyjna (cechy stylu emocjonalnego, intuicyjnego i ślepego), strategia racjonalna (styl logiczny i wahający się) oraz styl zależny, który odpowiada stylowi przystosowującemu się (Guichard, Huteau 2005). W odniesieniu do sytuacji podejmowania decyzji zawodowych styl intuicyjny przejawiają osoby koncentrujące się na swoich uczuciach, wartościach, zainteresowaniach i potrzebach. Cechują się one znacznym poziomem wglądu w siebie i na podstawie własnych, indywidualnych preferencji podejmują decyzję dotyczącą wyboru zawodu, nie biorą zaś pod uwagę realności sytuacji, w szczególności zewnętrznych okoliczności, np. możliwości kształcenia czy zatrudnienia w danym zawodzie. Zazwyczaj osoby o intuicyjnym stylu podejmują decyzje szybko. W przypadku młodzieży niepełnosprawnej, która preferuje intuicyjny styl podejmowania decyzji zawodowej, może występować rozbieżność między pragnieniami osoby a jej realnymi możliwościami do wykonywania danego zawodu. Styl racjonalny natomiast cechuje osoby, które w sytuacji wyboru zawodu zbierają maksimum informacji, analizują je, dążą do przewidywania konsekwencji określonych decyzji zarówno w perspektywie krótko-, jak i długoterminowej. Dążą do ograniczania niejednoznaczności informacji, poszukując informacji o sobie, a także informacji na temat zawodów i rynku pracy. Racjonalna strategia podejmowania decyzji wymaga znacznego czasu. Styl zależny cechuje natomiast osoby, które wybierając zawód, chętnie odwołują się do opinii innych osób, niejednokrotnie przyjmując ich propozycje.

W przypadku młodzieży niepełnosprawnej rodzice często ingerują w decyzje zawodowe i edukacyjne, pozbawiając wkraczające w okres dorosłości dziecko możliwości podjęcia niezależnej, samodzielnej decyzji. Konsekwencją takiego postępowania może być nietrafny wybór zawodu, niezgodny z zainteresowaniami czy możliwościami młodej osoby. Ponadto zbyt duża ingerencja rodziców w decyzje niepełnosprawnego dziecka kształtuje poczucie niekompetencji, braku sprawczości oraz braku zdolności do samodzielnego radzenia sobie w trudnych sytuacjach, do jakich niewątpliwie należy wybór zawodu. Konsekwencją zbyt wysokiego stopnia dyrektywności rodziców wobec dziecka niepełnosprawnego jest ukształtowanie nieadekwatnego obrazu własnej osoby, zaniżona samoocena oraz brak zaufania do siebie. W sytuacji wyboru zawodu najczęściej od-

tworząc schematy relacji między rodzicami i dziećmi, które przejawiają się w codziennym życiu i dotyczą również innych jego sfer.

Decyzja zawodowa jest niewątpliwie jedną z ważniejszych decyzji życiowych, ponieważ jest realizowana przez wiele lat, wpływając na inne sfery funkcjonowania człowieka. Wybór zawodu definiujemy jako decyzję, ponieważ zawsze sprowadza się on do wyboru co najmniej między dwiema alternatywami. Decyzje dotyczą rzeczy, działań lub rozwiązań będących przedmiotem wyboru. Podmiotem podejmowania decyzji, czyli decydem, jest osoba bądź grupa osób, która dokonuje wyboru alternatywy, ale jednocześnie ponosi odpowiedzialność i konsekwencje wynikające z podjętej decyzji (Gajewski 1997). W wyniku przyjęcia takiej definicji decyzji zawodowej należy podkreślić, iż zawsze osoba dokonująca wyboru zawodu – podejmująca decyzję zawodową, ponosi konsekwencje własnego wyboru. Decyzja zawodowa dotyczy bezpośrednio przyszłości osoby dokonującej wyboru, w związku z tym uczeń powinien decyzję tę podejmować samodzielnie. Rodzice, nauczyciele, doradca zawodowy czy rówieśnicy pełnić powinni funkcję wspierającą – w żadnym razie nie powinni oni decydować za ucznia. Tymczasem w przypadku młodzieży niepełnosprawnej nadopiekuńcza postawa rodziców, a czasem również nauczycieli ogranicza możliwość podejmowania niezależnych decyzji. Co więcej, rodzice, często spostrzegając własne dziecko jako zależne, mało samodzielne, przejawiają wysoki poziom lęku i niechęci wobec możliwości zatrudnienia ich niepełnosprawnego, choć dorosłego już dziecka, w szczególności na otwartym rynku pracy.

WYBÓR ZAWODU JAKO SYTUACJA NIEPEWNA

Istotnym czynnikiem, który determinuje dojrzałość ucznia niepełnosprawnego do wyboru zawodu, jest właśnie ukształtowanie jak najwyższego stopnia samodzielności, oczywiście w odniesieniu do możliwości wynikających z rodzaju i zakresu niepełnosprawności. Uczniowie cechują się różnym poziomem dojrzałości do wyboru zawodu, czego konsekwencją są określone cechy decyzji zawodowej (por. Czerwińska-Jasiewicz 1979). Trwałość decyzji zawodowej wyznacza poziom stałości tej decyzji w czasie, wiąże się z niezmiennością preferencji zawodowych, z konsekwencją w realizacji własnego planu rozwoju zawodowego, w tym ścieżki kształcenia zawodowego. Konkretność decyzji zawodowej jest wyznaczona z kolei przez poziom ukierunkowania na wybór określonego zawodu. Konkretność dotyczy stopnia szczegółowości, określa, czy osoba ma jednoznacznie sprecyzowany zawód, w którym chce dalej się kształcić, czy tylko jest przekonana co do ogólnego kierunku kształcenia zawodowego. Autonomiczność decyzji zawodowej określa stopień niezależności tej decyzji od akceptacji w środowisku rodzinnym i szkolnym, wyznacza zakres samodzielności i niezależności w dokonywaniu wyboru zawodu. Podstawy informacyjne decy-

zji zawodowej to zbiór wszystkich informacji, które posiada uczeń wybierający zawód, informacji na temat siebie, własnych predyspozycji zawodowych oraz informacji na temat świata pracy, informacji o zawodach i o rynku pracy.

Wydaje się, iż orientacja w zagadnieniach związanych z samym procesem podejmowania decyzji, znajomość prawidłowości psychologicznych procesu podejmowania decyzji mogą być czynnikiem pozytywnie wpływającym na trafność podejmowania decyzji dotyczącej wyboru zawodu przez młodzież niepełnosprawną. Psychologiczne teorie decyzji wyróżniają dwa rodzaje sytuacji decyzyjnych:

- ♦ sytuacje decyzyjne pewne,
- ♦ sytuacje decyzyjne niepewne.

Sytuacje te różnicuje się w zależności od warunków w zakresie pewności oraz dostępności informacji. W sytuacjach pewnych osoba podejmująca decyzje zna dostępne warianty wyboru oraz z wysokim stopniem prawdopodobieństwa potrafi przewidzieć konsekwencje swoich działań. W sytuacji pewnej decydent zna dostępne warunki i warianty wyboru oraz potrafi przewidzieć konsekwencje podejmowanej decyzji. Z kolei sytuacje decyzyjne niepewne cechuje znaczny zakres ryzyka, który związany jest przede wszystkim z niskim stopniem przewidywalności konsekwencji podejmowanej decyzji. Niewątpliwie sytuacja podejmowania decyzji zawodowej jest bardzo skomplikowana, biorąc pod uwagę złożoność elementów, które ostatecznie wpływają na trafność decyzji zawodowej. Należy stwierdzić, iż decyzja dotycząca wyboru zawodu jest decyzją cechującą się znacznym poziomem niepewności, czyli osoba dokonująca wyboru zawodu działa w sytuacji niepewnej. W związku z tym pojawia się pytanie o to, jak zwiększyć trafność decyzji zawodowej, jak zmniejszyć ryzyko związane z wyborem zawodu. Podstawą w każdym procesie podejmowania decyzji jest zasób informacji, którymi dysponuje decydent (Bross 1965).

Jakie kategorie informacji są potrzebne w sytuacji podejmowania decyzji zawodowych przez osoby niepełnosprawne? Możemy wyróżnić trzy kategorie informacji, które są kluczowe w sytuacji wyboru zawodu przez osoby niepełnosprawne:

- ♦ potencjał zawodowy osoby niepełnosprawnej;
- ♦ informacje na temat zawodów i stanowisk pracy oraz możliwości przystosowania ich do potrzeb niepełnosprawnych;
- ♦ informacje na temat rynku pracy.

W odniesieniu do sytuacji wyboru zawodu istotnym kryterium jest dopasowanie zawodu do osoby. Poziom dopasowania zawodu do osoby niepełnosprawnej jest określony przez wiele czynników. Zależy bowiem od zainteresowań zawodowych i motywacji do wykonywania danej profesji, potencjału zawodowego oraz bezpośrednio wiąże się z ograniczeniami i możliwościami wynikającymi z rodzaju i zakresu niepełnosprawności. Jednakże trafność decyzji zawo-

dowej nie jest określona wyłącznie poprzez podmiotowe czynniki, które w sposób szczegółowy wiążą się z funkcjonowaniem osoby niepełnosprawnej. Co najmniej równie istotne znaczenie mają czynniki zewnętrzne wynikające z możliwości kształcenia oraz zatrudnienia osoby o określonej niepełnosprawności w danym zawodzie. W każdym przypadku podejmowania decyzji zawodowych należy również w sposób najbardziej wnikliwie analizować zewnętrzne okoliczności.

INFORMACJE EDUKACYJNE I ZAWODOWE A WYBÓR ZAWODU

Szczegółowe informacje na temat zawodów, rynku pracy oraz możliwości zatrudnienia zwiększają prawdopodobieństwo podjęcia przez osobę niepełnosprawną trafnej decyzji zawodowej oraz ułatwiają znalezienie pracy w przyszłości. Zakres treści, metod i kanały przekazywania informacji powinny być dostosowane do etapu rozwoju zawodowego jednostki oraz rodzajów podejmowanych decyzji. Informacje, którymi powinni dysponować uczniowie niepełnosprawni w sytuacji wyboru zawodu, mają szeroki zakres, w szczególności informacje te powinny dotyczyć:

- ♦ Możliwości szkolenia i kształcenia zawodowego z uwzględnieniem rodzaju i stopnia uszkodzenia sprawności organizmu danej osoby.
- ♦ Różnych zawodów i specjalności, stawianych przez nie wymagań fizycznych (biologicznych) i psychicznych oraz wskazań i przeciwwskazań do ich wykonywania.
- ♦ Możliwości uzyskania zatrudnienia w danym zawodzie czy specjalności na lokalnym i ogólnopolskim rynku pracy.
- ♦ Przepisów regulujących sprawy rehabilitacji zawodowej i zatrudnienia osób niepełnosprawnych (por. Majewski, Szczepankowska 1998).

Powyższe rodzaje informacji można podzielić na dwie kategorie: informacje edukacyjne oraz informacje zawodowe. Informacja edukacyjna to zbiór informacji na temat możliwości kształcenia i nabywania kwalifikacji zawodowych, to szczegółowe informacje na temat systemu edukacji na różnych szczeblach tradycyjnego nauczania oraz nowoczesnych form kształcenia. W odniesieniu do uczniów niepełnosprawnych szansą na zdobywanie kwalifikacji zawodowych jest wykorzystanie Internetu poprzez różnorodne e-learningowe formy kształcenia. Dla osób niepełnosprawnych również samokształcenie jest istotnym czynnikiem zdobywania wiedzy i umiejętności, które mogą być przydatne w pracy zawodowej. Drugim źródłem potrzebnych wiadomości w wyborze zawodu jest informacja zawodowa. Są to zbiory informacji potrzebnych do podejmowania kolejnych decyzji zawodowych oraz decyzji bezpośrednio związanych z zatrudnieniem. Informacje zawodowe to szczegółowe opisy zawodów, treści pracy, potrzebnych zdolności oraz cech osobowości potrzebnych przy wykonywaniu danego zawodu. Szczegółowe opisy zawodów można odnaleźć na stronach internetowych ogólnopolskiego serwisu urzędów pracy (www.praca.gov.pl).

Znaczenie czynnika informacji w procesie podejmowania decyzji podkreśla wielu autorów (por. Bross 1965; Koziński 1975; Czerwińska-Jasiewicz 1977). Zasadnicza funkcja informacji w procesie podejmowania decyzji wiąże się ze zmniejszaniem ryzyka wynikającego z konsekwencji podjęcia określonej decyzji. Odpowiedni zakres informacji zawodowych i edukacyjnych dostarczony uczniowi niepełnosprawnemu optymalizuje proces podejmowania decyzji. Informacje nie tylko mają wpływ na wybór konkretnego zawodu, ale w zależności od zakresu i rodzaju wpływają one na stopień zdecydowania oraz trwałość dokonywanego wyboru. Podjęcie niewłaściwej decyzji dotyczącej wyboru zawodu ma znacznie szersze konsekwencje w odniesieniu do młodzieży niepełnosprawnej w porównaniu z pełnosprawnymi rówieśnikami. Kryzysy w rozwoju zawodowym mogą zaburzyć bowiem proces przystosowania do niepełnosprawności, stres związany z koniecznością ponownego pokonywania trudności związanych z kształceniem zawodowym może doprowadzić do rezygnacji z aktywności zawodowej. Dlatego należy wspierać rozwój zawodowy młodzieży niepełnosprawnej od wczesnych lat dzieciństwa, aby w przyszłości osoba niepełnosprawna uzyskała jak najwyższy poziom dojrzałości do wyboru zawodu.

ORIENTACJA I PORADNICTWO ZAWODOWE

Pierwszymi nieprofesjonalnymi doradcami zawodowymi młodzieży niepełnosprawnej są rodzice, w proces orientacji i poradnictwa zawodowego włączają się również nauczyciele i wychowawcy. Orientacja zawodowa to działania wychowawcze szkoły, rodziców i innych osób, grup i instytucji, które mają na celu przygotowanie młodzieży do odpowiedzialnego planowania i kierowania własną karierą zawodową (*Szkolny doradca zawodowy* 2003, s. 26). Procesem orientacji zawodowej objęci są uczniowie wszystkich szkół, zarówno masowych, integracyjnych, jak i specjalnych, ponieważ treści z zakresu orientacji zawodowej wpisane są w programy nauczania poszczególnych przedmiotów oraz w programy pracy wychowawczej. Ważną funkcję w poradnictwie dla niepełnosprawnych uczniów pełnią profesjonalni doradcy zawodowi, którzy opierając się na interdyscyplinarnej wiedzy psychologicznej, pedagogicznej, socjologicznej czy medycznej, wspierają młodzież w podejmowaniu decyzji zawodowych i edukacyjnych. Osoby niepełnosprawne często mają trudności z obiektywną oceną własnych możliwości zawodowych i pozycji na rynku pracy, często też nie mają ukształtowanej wizji własnej przyszłości zawodowej, natomiast próbując ją formułować, doświadczają licznych lęków i niepokojów. Dlatego ogromną rolę w aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych odgrywa poradnictwo zawodowe.

Doradca zawodowy udziela pomocy w formie grupowych i indywidualnych porad zawodowych młodzieży i osobom dorosłym w zakresie wyboru zawodu i kierunku kształcenia bądź szkolenia, uwzględniając indywidualne możliwości

psychofizyczne oraz sytuację życiową, a także potrzeby rynku pracy i możliwości systemu edukacyjnego, współpracując z rodzicami i nauczycielami w procesie orientacji zawodowej uczniów oraz wykorzystując w tym celu wiedzę o zawodach, znajomość psychologicznych i pedagogicznych technik diagnozy, wiedzę o rynku pracy oraz techniczne środki przekazywania informacji zawodowej (*Klasyfikacja zawodów i specjalności* 1995, s. 497).

Nauczyciel, uczeń czy rodzic może zgłosić się do doradcy zawodowego, który jest zatrudniony w każdej poradni psychologiczno-pedagogicznej. Zasadniczym elementem poradnictwa zawodowego dla osób niepełnosprawnych, w szczególności na etapie wyboru zawodu i ścieżki kształcenia zawodowego, jest optymalizacja procesu diagnostyczno-prognostycznego. Poradnie psychologiczno-pedagogiczne wydają specjalistyczne orzeczenia o przydatności do zawodu. W procesie doradztwa zawodowego dla młodzieży niepełnosprawnej stosuje się sieciowy model poradnictwa, w który – poza doradcą zawodowym – włączeni są nauczyciele, lekarze i psychologowie. W wielu szkołach rozpoczęły działalność Szkolne Ośrodki Kariery, w których działają profesjonalni doradcy zawodowi. W obszarze poradnictwa zawodowego działają również Ochotnicze Hufce Pracy, które powadzą w poszczególnych województwach Młodzieżowe Biura Pracy, Mobilne Centra Informacji Zawodowej oraz Kluby Pracy. Ochotnicze Hufce Pracy prowadzą działalność skierowaną na przeciwdziałanie marginalizacji i wykluczeniu społecznemu młodzieży, a także realizują zadania w zakresie jej kształcenia i wychowania. W projektach realizowanych przez OHP zatrudniani są psycholodzy oraz doradcy zawodowi.

Zgłaszając się do doradcy zawodowego, młoda osoba niepełnosprawna ma możliwość uzyskania specjalistycznych informacji o zawodach (stanowiskach pracy), drogach uzyskiwania kwalifikacji zawodowych oraz wiedzę o potrzebach rynku pracy. Doradca zawodowy może udzielić informacji w formie indywidualnych konsultacji bądź grupowych spotkań. W szkołach doradcy zawodowi prowadzą zajęcia grupowe z młodzieżą w zakresie planowania kariery zawodowej i aktywnego poszukiwania pracy. Doradca zawodowy udziela indywidualnych porad zawodowych – na podstawie przeprowadzonych badań specjalistycznych: psychologicznych, pedagogicznych i lekarskich – zwłaszcza osobom niezdecydowanym w wyborze zawodu, młodzieży niepełnosprawnej posiadającej ograniczenia w wyborze zawodu oraz osobom pragnącym zmienić zawód.

ZAKOŃCZENIE

Problematyka wyboru zawodu jest bliska każdemu z nas. Niektórzy dokonali wyboru zawodu w przeszłości i dzisiaj w mniejszym bądź większym stopniu są zadowoleni, bądź niezadowoleni z podjętej decyzji. Z pewnością każdy jednak stwierdzi, iż wybór zawodu w specyficzny sposób wpłynął na jego życie,

choćby przez korzystanie z kształcenia zawodowego, poznanie konkretnych osób, przynależność do określonych grup. Dla wielu rodziców problematyka wyboru zawodu jest znów ważna i bliska z powodu decyzji, przed którymi stoją ich dzieci. Intencją rodziców jest przecież to, aby ich dzieci wybrały odpowiednie zawody, aby z jak największym sukcesem i zadowoleniem szły przez życie. Młode osoby kończące gimnazjum czy liceum traktują wybór zawodu jako wejście w dorosłość. Zazwyczaj jest to pierwsza tak ważna decyzja życiowa, której konsekwencje będą oddziaływały przez długie lata. Dlatego należy podjąć jak największe wysiłki, by decyzja ta była jak najbardziej trafna. Systematycznie prowadzony proces orientacji i poradnictwa zawodowego powinien przygotować młodzież niepełnosprawną do wyboru zawodu. Istotnym czynnikiem tej dojrzałości jest również przystosowanie się do własnej niepełnosprawności. Złożoność sytuacji wyboru zawodu wiąże się z wpływem wielu czynników wewnętrznych i zewnętrznych. Wybór zawodu na podstawie indywidualnych preferencji: zainteresowań czy zdolności jednostki nie zawsze może prowadzić do znalezienia odpowiedniego miejsca pracy. Dlatego równie istotnym kryterium wyboru zawodu jest zapotrzebowanie rynku pracy. Decyzje zawodowe dotyczą różnych okresów w życiu człowieka. Niewątpliwie wybór zawodu w okresie dorastania jest pierwszym ważnym sprawdzianem na ścieżce rozwoju zawodowego. Jednakże nawet wybór zawodu nie jest decyzją jednorazową, bowiem jednostka jeszcze wielokrotnie będzie stawała wobec różnego rodzaju sytuacji wyboru: dalszej specjalizacji, dalszej ścieżki kształcenia zawodowego, wyboru konkretnego miejsca pracy czy nawet zmiany zawodu.

BIBLIOGRAFIA

- Bańka A. (1995). *Zawodownawstwo, doradztwo zawodowe, pośrednictwo pracy*. Poznań: PRINT-B.
- Bross I. (1965). *Jak podejmować decyzje?* Warszawa: PWN.
- Czerwińska-Jasiewicz M. (1979). *Psychologiczna analiza cech decyzji zawodowych młodzieży szkolnej*. Warszawa: UW.
- Czerwińska-Jasiewicz M. (1991). *Psychologiczne problemy wyboru zawodu*. Warszawa: UW.
- Gajewski S. (1997). *Zachowanie się konsumenta a współczesny marketing*. Łódź: UŁ.
- Gladding S. (1994). *Poradnictwo zawodowe – zajęcie wszechstronne*. Warszawa: KUP.
- Guichard J., Huteau M. (2005). *Psychologia orientacji i poradnictwa zawodowego*. Kraków: Impuls.
- Klasyfikacja zawodów i specjalności* (1995). Warszawa: MPiPS.
- Kozielecki J. (1975). *Psychologiczna teoria decyzji*. Warszawa: PWN.
- Majewski T., Szczepankowska B. (1998). *Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych*. Zeszyty Informacyjno-Metodyczne Doradcy Zawodowego, 10, 23–37.
- Paszowska-Rogacz A. (2003). *Psychologiczne podstawy wyboru zawodu. Przegląd koncepcji teoretycznych*. Warszawa: KOWEZiU.
- Serwis Urzędów Pracy <http://www.praca.gov.pl>. Dostęp: 11.09.2007r.
- Szkolny doradca zawodowy* (2005). Warszawa: KOWEZiU.
- Wojtasik B. (1994). *Doradca zawodu*. Wrocław: UW.

SUMMARY

Work is for every human being a life quality determinant; however, for the disabled it is of particular importance because it performs a rehabilitative function, and enables one to build high self-esteem and independence. The choice of a vocation is the first decision of life importance that influences a direction one takes in his or her life. In this paper, an attempt has been made to determine some selected internal and external determinants of vocational and educational decisions of physically disabled youth. Ways of reaching decisions by individual persons are extremely varied, which directly influences the accuracy of a vocational decision. The choice of a vocation is an important task related to the development in the adolescence period; it is the process of vocational orientation and counseling that plays an important role in shaping maturity in disabled youth for taking educational and vocational decisions.